ادامه از صفحه ۶

منتظری و تأسیس فقه حقوق بشر

پروژه ناتمام منتظری

این راه ناتمام ماند. آیت‌الله منتظری در کتاب انتقاد از خـود می‌گوید: «در بُعد علمی یکی از مهم‌ترین اشتباهات ما این بود که حقوق انسان به‌ماهو انسان را در تحقیقات فقهی خود مورد عنایت قرار ندادیم و از سنت سلف صالح خود پیروی کردیم و برخی از بحث‌ها درباره کرامت و حقوق ذاتی بشـر را سـوغات غرب دانستیم؛ درحالی‌کـه بسـیاری از این مسـائل مأخوذ از شـرع و بلکه مورد تأکید آیات و روایات است و برخی دیگر لازم اسـت مورد تحقیق و بررسی دقیق قـرار گیـرد و من در آخریـن درس‌های خارج خود به‌طور گذرا به این مهم اشاره کردم (انتقاد از خود: ۱۶۵-۱۶۴). او امیدوار است که شـاگردانش این راه ناتمام تحقیق وی را ادامه دهند.

آیت‌الله منتظری موضوع حقوق ذاتی بشر و فراتـر از آن کرامت ذاتی را به موضوع و مبنایی برای اجتهاد بدل کرد.

آیـت‌الله منتظـری در واپسـین درس‌های خارج‌فقهـی خود گفته‌اند: «این مسـئله را در فقه جایی مطرح نکرده‌اند ولی بین روشنفکران خیلی مطرح اسـت که آیا اسلام برای انسان با قطع نظر از اینکه هر دینی داشـته باشد ارزشی قائل است؟

نوعا فقها می‌گویند نه و اگر کافر ذمی باشد مـال و خـون او محترم اسـت، ولی اگـر کافر حربی باشـد حرمت ندارد. سـپس کافر حربی را چنـان معنـی می‌کنند که کسـی اهل ذمه نمی‌ماند ولو اینکه جنگی وجود نداشته باشد. ما مطلب را مطرح کردیم و تتبع آن را به فضلا وامی‌گذاریم».

در پایان می‌گویند: «من تقاضا دارم که چون فرصت تتبع پیدا نکردم این سـؤال که انسـان کرامت ذاتی دارد یا نه را تتبّع کنند.

اینکه انسـان گل سرسبد خلقت است، البته مؤمـن به جای خـود احترام دارد امـا احترام انسان هم جای خود». (باقی، فلسفه سیاسی...: ۱۶۵ و ۱۷۴).

بیت ایشـان و شاگردان زبده وی که برخی از آنان، اکنون در مجمع محققین و مدرسین حوزه علمیه قم حضور دارند و از فقهای صاحب اثر و کرسـی تدریس‌اند، به ادامه ایـن راه اهتمام دارند و برخی مانند مرحـوم احمد قابل که به تازگی سالگشـت رحلت وی را سـپری کردیم، از این جهان خاکی رخت بربسـته‌اند اما پاره‌ای از محدودیت‌ها اجازه نداده اسـت شـاگردان وی این راه سـترگ را به نحو شایسـته و بایسته بپیمایند.

همایش کرامت انسـان که سـال گذشـته (۱۳۹۴) در ششـمین سالگشـت کوچ او در قم برگزار شـد و به‌زودی در مدرسـه اجتهاد (۲) بـرون‌دادش در معرض بهره‌بـرداری همگانی قـرار می‌گیرد، از نـادر تلاش‌های انجام‌شـده است. اگر فقه حقوق‌بشر توسعه یابد، آبشخور معرفتی و مذهبی داعش و داعشـی‌گری تنگ می‌شود.

اما با وجود همـه نقدهایی که به فقه وارد می‌کننـد، نه‌تنها آیت‌الله منتظـری که آیت‌الله خمینی هم کم‌وبیش قبول داشـت و می‌گفت اجتهاد مصطلح در حوزه‌ها کافی نیست و نیاز به عنصر زمان و مکان در اجتهاد را مطرح کرد، بلکه بسیاری از فقهای کنونی هم این نقدها را قبول دارند اما این نکته مهمی است که مبنای همیـن مواضع آیـت‌الله منتظری کـه امروزه سـتوده می‌شـود، «فقه» او بوده است. فقهی که اصل احتیاط در آن حاکم اسـت و فقهی که برای دادرسـی، ضوابط و تشریفاتی دارد که اگر یکی از آنها رعایت نشـود، دادرسـی را باطل و غیرشرعی می‌داند.

گرچه صـرف دیدگاه فقهی کافی نیسـت و شجاعت و درایت نیز می‌خواهد. به‌جز فقیهی مانند آیت‌الله احمدی‌شاهرودی که نظر قضائی و فقهـی خویش را مکتوب کـرده بود، فقهای دیگری هـم بودند که رأی دیگری داشـتند اما سکوت کردند.

مرحوم آیت‌الله مرعشـی از فقهای برجسته کـه در مقطعی معاونـت قوه قضائیـه را نیز برعهده داشـت، دیدگاه انتقادی خود را صریحا با نگارنده در میان گذاشـته بود. به‌همین‌دلیل گمان می‌کنـم با وجود اهمیت ابعاد انسـانی مسئله، اما تقلیل‌دادن آن به یک موضوع صرفا سیاسـی و این نوع مباحثات، فرصت یک بحث عمیق‌تر برای پیشگیری را سلب می‌کند.

منابع:

امینی، ابراهیـم (آیت‌الله)، خاطرات آیت‌الله ابراهیـم امینی، تهـران، مرکز اسـناد انقلاب اسلامی، ۱۳۹۲

ایزدی، مصطفـی، فقیه عالیقـدر، ج۲، تهران انتشارات سروش، چاپ اول ۱۳۶۶

باقی، عمادالدین، فلسـفه سیاسـی اجتماعی آیت‌الله منتظری، تهران، سرایی، ۱۳۹۴

باقی، عمادالدین، بررسی انقلاب ایران، تهران، سرایی، ۱۳۸۳

خمینی، احمد، رنجنامه، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ‌های مکرر

۶ خاطره علی مطهری از آیت‌الله حسینعلی منتظری

روایت‌هایی از ۲ طلبه‌ای که همراه بودند

شرق: از فرزند شهید مطهری خواستیم تا از خاطرات روزهای رفاقـت، همراهی و مبارزات انقلابی پدرش با آیـت‌الله حسـینعلی منتظـری برایمـان بگوید. خاطراتی که روایت‌هایی اسـت از روزهای نه‌چندان دور اما با رنگ‌وبوی تاریخی که ماندگار خواهند شد. او در این روایت‌ها از داسـتان هم‌حجره‌ای پدرش و منتظری گفت و روزهای طلبگی و بی‌پولی و دیداری کـه هرگـز از یادش نمـی‌رود. مطهری از داسـتان مبـارزات انقلابی دو طلبـه‌ای گفت که همچون دو برادر همراه و همدل بودند.

داستان شیخ خراسانی و شیخ اصفهانی

به نظر من مرحوم آیت‌الله منتظری یک اصولگرای اصلاح‌طلب به معنی واقعی کلمه بود. حفظ اصول را بر حفظ مقام و ریاست و حکومت مقدم می‌داشت و اصلاح مستمر حکومت را یک ضرورت می‌دانست. در دوران رژیـم شـاه ایشـان هر وقت از زنـدان آزاد می‌شد ابتدا به منزل ما می‌آمد و گفت‌وگویی با پدرم داشـت و از حال خود در زندان و احیانا شـکنجه‌ها می‌گفت. بسـیار راحت و بی‌تکلـف و صمیمی بود؛ مثلا به مـن می‌گفت: «علی چطـوری؟» به خواهر کوچکم می‌گفت: «تو عروس من هستی»، یا به برادر کوچکم می‌گفت: «انگلیسی بلدی، how are you؟»؛ اصـلا تعینات برخی علما را نداشـت. همان‌طور که می‌دانید ۱۱ سـال با شـهید مطهری هم‌حجره بودند و بسـیار صمیمی، به‌طوری‌که گاهی طلاب، ایشان را شیخ خراسـانی می‌نامیدند و شهید مطهری را شیخ اصفهانی، عکس آنچه که بود و به قول آقای منتظری در موقع نیاز گاهی دست در جیب یکدیگر می‌کردند.

دوران بی‌پولی و طلبگی

آیت‌الله منتظری از دوره طلبگی خود نقل می‌کند (به این مضمون) که یک روز غذا نداشتیم و پولی هم نداشتیم. آقای مطهری به من گفت برو ببین می‌توانی پولی قرض بگیری و نانی بخری؟ رفتم، گشـتم، دیدم یکی از دوسـتان طلبه، دور حوض مدرسـه فیضیه می‌چرخـد، در پاسـخ تقاضای من گفـت: «فقط دو ریال دارم آن هم برای اسـتحمام»؛ یعنی اینها با این سختی‌ها درس خواندند.

داستان نماز شب و آب حوض

ایشان از نقل این خاطره هم ابایی نداشت که آقای مطهری به من تأکید داشـت که نماز شـب بخوانم و من تراخم چشـمم را بهانه می‌کـردم و اینکه آب حوض مدرسـه برای چشـمم مناسـب نیست. یک شـب در خواب دیدم که عثمان بن حنیف از اصحاب امیرالمؤمنیـن برگـه‌ای به مـن نشـان داد که روی آن با خط سـبز نوشـته بود: «هذه برائه مـن النار». درهمین‌حال آقای مطهـری مرا از خواب بیدار کرد و گفت: «بلند شو نماز شـب بخوان، بهانه نگیر، آب از رودخانه آورده‌ام».

هشدارهای برادر بزرگ‌تر

شهید مطهری سه یا چهار سال از آیت‌الله منتظری بزرگ‌تر بود و نقش برادر بزرگ‌تر را ایفا می‌کرد. این دو با تأسیس درس فقه و اصول برای امام خمینی مقدمات مرجعیـت ایشـان را فراهم کردند. آیـت‌الله منتظری از دوره طلبگـی نقل کرده اسـت که شـهید مطهری می‌گفت حوزه علمیه، آقای خمینی را نشناخته است، ایشـان در آینده گل خواهد کرد؛ البته شـهید مطهری در همان قبل از انقـلاب درباره خطر گروه هدفی‌ها به رهبری سـیدمهدی هاشـمی به آقای منتظری هشدار می‌داد و بعد از انقلاب هم آنها مشکلاتی ایجاد کردند.

توصیه ساواک به آیت‌الله منتظری

در آبـان ۱۳۵۷ بنـا بود آیت‌الله منتظـری به دیدار امام(ره) در نوفل‌لوشـاتو برود. شب به منزل ما آمدند و درباره مسـائلی که بنا بود با امام مطرح شود با پدرم گفت‌وگو می‌کردند. در این میان تیمسـار مقدم، رئیس سـاواک، همراه با معاونش که صدای کلفتی داشـت در منـزل را به صـدا درآوردند و اجـازه ورود گرفتند. من از پشـت در اتاق به سـخنان آنها گوش می‌دادم. مقدم خطـاب به آیت‌الله منتظری گفت شـما که نزد آقای خمینی می‌روید به ایشـان بگویید کارهای شـما به نفع کمونیست‌ها تمام می‌شـود و آنها حکومت را به دسـت خواهند گرفت. آیت‌الله منتظـری حرف او را جدی نگرفت و گفت چرا شـما دیـروز در نجف‌آباد کشـتار کردید. اما شهید مطهری پاسـخ مقدم را داد و گفت اتفاقا امروز دولت از کمونیست‌ها حمایت می‌کند و در ایـن چند ماه کتاب‌های کمونیسـتی برای مقابله با نهضت اسـلامی به‌وفور چاپ و منتشر می‌شود. من اسم آن را مارکسیسم دولتی گذاشته‌ام. در این اثنا آقای هاشمی هم وارد منزل شد و به اتاق دیگری رفت. صبح زود مـن آیت‌الله منتظری و پدرم را به فرودگاه مهرآباد رساندم و پدرم برای ایشـان کارت پرواز گرفت و ایشان را بدرقـه کرد. با توجه به اینکه شـهید مطهری بعد از پیروزی انقلاب قصد بازگشت به قم را داشت، اگر ایشان شهید نمی‌شـد فکر می‌کنم این دو یک تحول اساسی در حوزه علمیه قم ایجاد می‌کردند و حوزه پیشـرفت محسوسی در فقه و فلسفه و کلام و ... می‌کرد.

ملاقاتی در آخرین روزهای حصر

در روزهـای آخر حصـر آیت‌الله منتظـری اجازه گرفتم و به ملاقات ایشـان رفتم. من بودم و ایشـان و شـاید احمد. اولین جمله‌ای که ایشان گفت این بود: «علی دیدی چه شـد؟!» گفتم اگر شهید مطهری بود این‌طور نمی‌شد. ایشـان تأیید کرد. می‌گفت من بارها خواسـتم از قائم‌مقامی رهبری استعفا بدهم اما مانع می‌شـدند. از اینکه عده‌ای وسایل حسینیه‌اش را برده بودند ناراحت بود و از من می‌خواست که اقدام کنم. خیلی دلم برایش سوخت که ایشان با آن جایگاهش از من کمک می‌خواست.

چهره‌نگار

روایتی از روزهای طلبگی، مبارزه و مرجعیت آیت‌الله حسینعلی منتظری

فقیه عالیقدر

فرزانه آئینی: «آیت‌الله حسینعلی منتظری» نه ساکن بود و نه سـاکت، نه مطیع بود و نه فرمانده، هم گوش بود و هم صـدا، به همین دلیل، هم یارانش و هم منتقدانش همواره با احترام و با صفاتی پسـندیده از او یاد می‌کنند. پیام‌های تسلیتی که پس از درگذشتش از سوی مراجع، علمـا و بزرگان حـوزه علمیه روانه بیت او شـد، مؤید این ادعاسـت - در ایـن پیام‌ها از منتظری بـا عناوینی مانند «فقیهی بزرگوار»، «اسـتادی برجسته» یا «فقیهی متبحر» تقدیر و یاد شد- نوشتن درباره آیت‌الله منتظری کار دشواری اسـت، به دو دلیل؛ اول اینکه سال‌ها پس از کناره‌گیری از قدرت و درگذشـت، همچنان گاه‌وبی‌گاه خبرسـاز می‌شود، هرچند اغلب انتشار در گستره فضای اطلاع‌رسانی فرصت و مجال رسمی نمی‌یابد و دلیل دوم هم فرازوفرودهای بسیاری است که در زندگی ۸۷ساله او به ثبت رسیده. به این دو دلیل این گزارش روایتی است از زندگی خصوصی، روزهای طلبگی، مبارزات انقلابی و سال‌های مرجعیت حسینعلی منتظری. این گزارش البته روایتی ناقص اسـت و مقاطعی مهم از زندگی آیت‌الله در آن غایب.

بهانه: سوگواره‌ای برای فقیه عالی‌قدر

امروز ۲۹ آذر سال ۱۳۹۵، هفتمین سالگرد درگذشت آیت‌الله حسـینعلی منتظری اسـت، به همیـن بهانه کارنامه فقهی و مبارزاتی انقلابی او را مرور کرده‌ایم.

شناسنامه: صادره از نجف‌آباد، سپرده در قم

سـال ۱۳۰۱ بود کـه در نجف‌آباد اصفهـان به دنیا آمد، پدرش حاج‌علی و مادرش شـاه‌بیگم بود. او فرزند اول خانـواده بـود و یک خواهـر و پنج برادر داشـت. پدرش کشـاورزی می‌کرد و گذران زندگی‌شـان از زمین می‌گذشـت، می‌گویند پدرش در کنـار کار روزانه‌اش بر سـر زمین، با کتاب و کتابخانه دمسـاز و معلم اخلاق و مدرس قرآن بود، به همین دلیل حسینعلی هم خواندن و نوشـتن را خوب می‌آموزد، ابتدا با خواندن و نوشـتن فارسـی آشنا می‌شـود و بعد هم به همت پدر صرف و نحو عربی را از هفت‌سـالگی فرامی‌گیرد. آموزشش نزد پدر پنج سالی طول می‌کشـد و وقتی ۱۲ساله می‌شود به حوزه علمیـه اصفهان می‌رود. هفت سـال در کنار روحانیـون و طلاب اصفهانی آمـوزش حوزه می‌بیند و در ۱۹سـالگی راهی قم برای شاگردی نزد روحانیون در حوزه علمیه می‌شـود. دو سال بعد یعنی شهریور سال ۲۱ بود که با ماه‌سـلطان ربانـی ازدواج کرد که حاصل این ازدواج، هفت فرزند بود به نام‌های محمد، عصمت، اشـرف، احمد، طاهره، سعید و سـعیده - فرزند ارشد آیت‌الله منتظری، شـهید محمد منتظـری، از روحانیون مبارز و انقلابی بود کـه در انفجار دفتر حزب جمهوری در هفتم تیر سـال ۶۰ به همراه شهید بهشتی و بسیاری دیگر از نمایندگان مجلس، وزیران و مسـئولان بلندپایه کشور به شهادت رسید. - منتظری از شاگردان مورد تأیید آیـت‌الله بروجردی و امام (ره) بود. او فقه و فلسـفه را نزد آیت‌الله محمدحسـین بروجـردی، آیت‌الله روح‌الله خمینی و علامه محمدحسـین طباطبایـی فراگرفت و به درجه اجتهاد رسـید. او از چهره‌های ارشد انقلاب و مبـارزات انقلابی حوزه بود که پس از سـال‌ها مبارزه و فرازوفرود در عالم سیاسـت، در نهایت در سال ۸۸ و در ۸۷سالگی دفتر زندگی‌اش بسته شد.

کارنامه: فقه، انقلاب، انتقاد

در دوران پیـش از انقلاب، او از رهبران روحانی مهم بود که نقشـی عمده در ترویج مرجعیت و رهبری امام خمینی داشـت و بارها به سـبب فعالیت‌های سیاسی خود به زندان افتاد و شکنجه شد. اولین تجربه بازداشت و دسـتگیری‌اش به نوروز ۴۵ برمی‌گردد که همراه پسر ارشدش، محمد به دلیل پخش اعلامیه در حرم حضرت فاطمه معصومه (س) بازداشـت شـد؛ او هفت ماه را در زنـدان گذراند و بعد بالاخـره به دلیل اعتراض علما و روحانیون حـوزه علمیه در آبان‌ماه همان سـال آزاد شد. او چند ماه پس از آزادی از زندان برای توسعه‌دادن و تداوم‌بخشـیدن به جریـان مبارزاتی علیه رژیم شـاه مخفیانـه راهی عراق شد تا با امام دیدار کند؛ اما سفرهای مخفیانـه او لو رفت و سـاواک او را در مرز ایران و عراق دستگیر و باز روانه زندان کرد.

منتظری پس از پنج ماه زندان باز به مسـیر مبارزات بازگشـت؛ اما این‌بار همه برنامه‌هـا و رفت‌وآمدهایش تحت کنترل ساواک بود تا اینکه سال ۴۶ در آستانه جشن تاج‌گذاری تصمیم به تبعید شـیخ به مسجدسـلیمان گرفتند. او سه ماه در مسجدسلیمان بود و در پایان زمان تبعید سـاواک اعلام کرد آزاد است به هرجا می‌خواهد بـرود جز قم؛ امـا او بی‌توجه به این اخطـار راهی قم شـد و عده زیـادی از علما، طـلاب و روحانیون قم هم به دیدارش رفتند؛ پس از این بی‌توجهی، سـاواک برای مراقبت بیشـتر از تحرکات منتظـری او را به زادگاهش یعنی نجف‌آباد تبعید کرد. تبعید او به نجف‌آباد کارساز نشد، منتظری در زادگاهش به نماز جمعه نظم و سامان داده بـود، خطبه‌هایش در نماز جمعـه این‌بار برایش دردسرساز شـد و ساواک برای سومین‌بار او را دستگیر و روانه زندان کرد. شـیخ ۱۸ مـاه در زندان قصر بود، پس از پایـان حبس باز هم عزم قم کرد و راهی حوزه علمیه شـد، همین موضوع باعث شـد او دوباره به زادگاهش تبعید شـود؛ اما این‌بـار او نمازهای جمعه را منظم‌تر و خطبه‌هایـش را انتقادی‌تـر ایراد می‌کـرد، آن‌چنان که هجوم جمعیـت از شـهرهای دور و نزدیک نجف‌آباد پای خطبه‌های نماز به‌اندازه‌ای شد که این شهر دومین پایگاه انقلاب بعد از قم تبدیل شـده بود، ساواک هم در گزارشی درباره نمازهای جمعه نجف‌آباد نوشت: «نماز جمعه منتظری یک پایگاه سیاسـی برای مبارزه با رژیم اسـت». به‌این‌ترتیب بود که باز تبعید شد و این‌بار برای سه سال و به طبس؛ او در طبس هم مبارزه را ادامه داد و برای ساماندهی مبارزان انقلابی تلاش کرد. طبق گفته مقامات امنیتی شـهر طبس، در مـدت اقامت منتظری عـلاوه بر مردم شـهر، نزدیک به ۵۰ هزار نفـر از مردم شـهرهای دیگر ایران برای دیدار با او وارد طبس شدند؛ ازجمله اقدامات مهم منتظری در طبس، نامه سرگشاده به علما و مـردم ایران درباره اتحاد علیه «امپریالیسـم و صهیونیسم» (آمریکا و اسـرائیل) بود که خشم رژیم را برانگیخت و طبق اسـناد به‌جای‌مانده از ساواک عده زیادی به جرم توزیع این اعلامیه دستگیر شدند یا تحت تعقیب قـرار گرفتند؛ به‌همین‌دلیل هم سـاواک او را از طبـس به خلخال تبعید کرد، تبعیـد او در خلخال هم چهار ماه بود و بعد به سـقز تبعیدش کردند. سـال ۵۴ به دنبال برگزاری مراسـم سالگرد ۱۵ خرداد در مدرسه فیضیه قم، ده‌ها نفر از دوسـتان و شـاگردان او دستگیر شـدند و ساواک به ارتباط دستگیرشدگان با منتظری پی برد. با این اطلاعات ساواک باز او را بازداشت و این بار به زندان اوین منتقل کرد. او شش ماه را در سلول انفرادی گذراند. در این بازداشتگاه‌ها با فشارهای روحی و جسمی روبه‌رو شـد. در زیر همین فشـارها و شکنجه‌ها بود که شـکنجه‌گر «ازغندی» به او گفته بود: «علت اینکه تو را از حـوزه دور نگه می‌داریم و از ایـن طرف به آن طرف می‌فرسـتیم، این اسـت که یک خمینی دیگر به وجود نیاید».

مردان انقلاب در صف نماز جمعه‌های اوین

منتظری پس از شش ماه بلاتکلیفی در زندان اوین بالاخره در یک دادگاه نظامی به اتهام کمک به جنبش اسلامی و خانواده زندانیان سیاسی و اقدام برای تشکیل حکومت اسلامی، به ۱۰ سال زندان محکوم شد، او در زندان خارج بحث «خمس» و متن «اسـفار» و کتاب طهارت را برای زندانیان تدریس کرد و شخصیت‌های اسـلامی زندانی مانند آیـت‌الله طالقانـی و آیت‌الله مهدوی‌کنـی در مجالس بحث او حاضر می‌شـدند. منتظری در زندان اوین نیز نمازجمعه را اقامه می‌کرد و بسیاری از زندانیان سیاسی ازجمله آقایان طالقانی، مهدی کروبـی، مهدوی‌کنـی، هاشمی‌رفسـنجانی، لاهوتـی و دیگـران در نمازجمعه حاضر می‌شـدند؛ هرچند سـاواک پـس از مدتـی مانع اقامه آن شـد. سـرانجام با اوج‌گیـری مبارزات و عقب‌نشـینی‌های پی‌درپـی حکومت پهلوی، منتظری پـس از گذراندن حدود سه‌سـال‌ونیم از دوران محکومیـت به همراه آیت‌الله طالقانی در هشـتم آبـان ۱۳۵۷ از زندان آزاد شد و مورد استقبال چشمگیر مردم قرار گرفت. میزان مقبولیـت و محوریـت آیت‌الله منتظـری در مبارزه و انقلاب چنان بود که امام در زمان تبعید، او را به‌عنوان نماینده تام‌الاختیـار خویش در ایران منصوب کردند و در نامه‌ای از وی خواسـتند که بـر جریانات بیت او در قم اشـراف داشته باشـد و درباره او با تعابیری مانند «فقیه عالی‌قـدر»، «مجاهد بزرگـوار»، «حاصل عمر من»، «ذخیره انقلاب» و «برج بلند اسلام» یاد می‌کرد و حیثیت او را «واجب‌المراعات» دانسته و پس از پیروزی انقلاب بسیاری از مسـائل فقهی و سیاسی مربوط به قـوه قضائیه و وزارتخانه‌ها را بـه او ارجاع می‌دادند. پاییز سـال ۵۷ زمانی کـه امام (ره) در نوفل‌لوشـاتو در پاریس به سـر می‌برد، او دربـاره جنبش انقلاب و شکل‌گیری حکومت اسلامی در ایران با ایشان مشورت و دستورها و نظرات امام را دریافت کرد.

منتظری در انقلاب

مبارزات علیه رژیم شاه ادامه داشت تا اینکه انقلاب در بهمن ۵۷ به ثمر نشست. او پس از پیروزی انقلاب به ریاست مجلس خبرگان قانون اساسی رسید. او با تدریس نظریه ولایت فقیه در درس خارج خود و انتشـار چهار جلد درباره ولایت فقیه، در این باب مهم‌ترین نظریه‌پرداز حوزه پس از امام (ره) شـناخته می‌شود. در سال ۱۳۶۴ از سـوی مجلس خبرگان رهبری بـه قائم‌مقامی ولی فقیه انتخاب شد. «تأسیس شورای مدیریت حوزه علمیه قم»، «تشکیل مجمع نمایندگان طلاب حوزه»، «تأسیس جامعه الامام‌الصادق (ع)»، «تشـکیل دانشکده قدس وابسـته به جامعه الامام‌الصادق (ع)»، «تأسیس مرکز جهانی علوم اسـلامی در قـم»، «ایجاد مدارس علمیه در خارج کشور برای تربیت طلاب خارجی در کشورهای خود»، «ایجاد مرکز بزرگ اسلامی در کردستان»، «اعزام هیأت‌هایی به کشـورهای مختلف بـرای تبیین اهداف انقلاب اسـلامی» و «تشـکیل دادگاه عالـی انقلاب در قـم» ازجمله اقدامات او در زمـان قائم‌مقامی‌اش بود. سـال‌های اول انقلاب و جنگ تحمیلی اوضاع کشور را ویـژه کرده بود و مدیریت بر همه‌جـا و همه امور امری دشـوار بود که حساسـیت همه مدیران ارشـد نظام را می‌طلبید. روزها می‌گذشت و آیت‌الله منتظری بر حسب گزارش‌هایی که به دفترش می‌رسید، به منتقد بدل شد. او چهار سـال بعد یعنی سال ۶۸ از مقام جانشینی امام (ره) عزل شـد؛ رویدادی که روزنامه‌ها و جراید بسیار به آن پرداختند و شـاخص‌ترین نقدها به آیت‌الله منتظری را دربـاره‌اش نوشـتند و بارزتریـن آنهـا را می‌توان در کتاب «رنجنامه» به قلم مرحوم سـید احمد خمینی و «خاطرات سیاسی» به قلم آیت‌الله ری‌شهری یافت... .

بدرقه منتظری

... باوجـود انـزوای ۲۰سـاله او همچنـان در میان شـاگردان و نزدیـکان و جمعـی از مـردم محبوب و فقیـه بود تـا اینکه در سـاعت یک بامـداد ۲۹ آذرماه ۸۸ در خـواب و به مرگ طبیعی به دیار باقی شـتافت. پیکرش را عمادالدین باقی غسـل داد و آیت‌الله موسی شـبیری‌زنجانی نمـاز را بر پیکر او خواهند. جسـمش را در لابه‌لای جمعیت پرشـماری که بـرای بدرقه‌اش آمـده بودند، در حرم فاطمه معصومـه (س) به خاک سـپردند. از چهره‌هـای صاحب‌نام در مراسـم تدفین او آیت‌الله یوسـف صانعـی، آیت‌الله سـیدجلال‌الدین طاهری‌اصفهانی، علی‌اکبر محتشمی‌پور، هادی غفاری و هادی خامنه‌ای بودند.

آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسـلامی، در روز درگذشت آیت‌الله منتظری، پیام تسلیتی صادر کردند و نوشتند: «اطلاع یافتیم که فقیه بزرگوار، آیت‌الله آقای حاج‌شیخ‌حسـینعلی منتظری رحمه‌الله‌علیه دار فانی را وداع گفته و به سـرای باقی شتافته‌اند. ایشان فقیهی متبحر و اسـتادی برجسته بودند و شـاگردان زیادی از ایشـان بهره بردند. دورانی طولانی از زندگی آن مرحوم در خدمـت نهضت امام راحل عظیم‌الشـأن گذشـت و ایشـان مجاهدات زیـادی انجام داده و سـختی‌های زیـادی در این راه تحمل کردنـد. در اواخر دوران حیات مبارک امام راحل امتحانی دشـوار و خطیر پیش آمد که از خداونـد متعال می‌خواهم آن را با پوشـش مغفرت و رحمت خویش بپوشـاند و ابتلائات دنیـوی را کفاره آن قـرار دهد. این‌جانب درگذشـت ایشـان را به همه بازماندگان، به‌ویژه همسـر مکرمه و فرزندان محترم آن مرحوم تسـلیت می‌گویم و رحمـت و مغفرت الهی را برای وی مسألت می‌کنم».

به دنبال درگذشت آیت‌الله منتظری احزاب، گروه‌ها و چهره‌هـای سیاسـی با صـدور پیام‌هایی درگذشـت منتظـری را به مردم و بیت او تسـلیت گفتنـد؛ اما در کنار آنها تسـلیت چهره‌ها و علمای حوزه درخور توجه بود، همچنان که آیت‌الله صانعی در پیام تسـلیت خود، آیت‌الله منتظری را «اسوه ایستادگی» خوانده و درگذشت او را به «همه ملت‌های آزاده» تسـلیت گفت. آیت‌الله موسوی‌اردبیلی نیز در پیامی با اشاره به مبارزات آیت‌الله منتظری با حکومت پادشـاهی پهلوی، درگذشـت او را «ضایعه بـزرگ» خواند. آیت‌الله اسـدالله بیات‌زنجانی نیز با انتشـار پیامی درگذشت آیت‌الله منتظری را آسیبی جبران‌ناپذیر دانست. آیت‌الله صافی‌گلپایگانی و آیت‌الله محمدعلی دسـتغیب، از مراجع تقلید، هم در پیام‌های جداگانه‌ای درگذشت آیت‌الله منتظری را تسلیت گفتند.

روزنه

سامانه پیگیری حقوق شهروندی راه‌اندازی می‌شود

● **ایرنا:** دستیار ویژه رئیس‌جمهوری در امور حقوق شـهروندی روز گذشته در نشسـت خبری رونمایی از منشـور حقوق شـهروندی، گفت: «با رونمایی از منشور حقوق شـهروندی، به‌زودی سـامانه ارتباط بیشتر میان مردم و دولت در زمینه حقوق شهروندی ایجاد می‌شود». الهام امین‌زاده، عنوان کرد: «منشور حقوق شهروندی سندی استراتژیک در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی کشور است و مردم باید با قانون‌گذاران انتقـادات خود را مطرح کنند که در این خصوص در نظر داریم سـامانه‌ای برای مطرح‌کردن آسیب‌هایی که مـردم از قوانیـن دارند، ایجاد شـود». او با بیان اینکه شـخص رئیس‌جمهوری بیش از ۳۰ سـاعت روی سند منشـور حقوق شـهروندی زمان گذاشته اسـت، افزود: «کلمه‌به‌کلمه این منشـور ازسـوی رئیس‌جمهوری بازبینی شـده اسـت. این منشـور دارای زیرسـاخت حقوقی منسـجم است که در آن ابعاد جامعه‌شـناختی و روان‌شـناختی مورد توجه قرار گرفته است». دسـتیار ویژه رئیس‌جمهوری در امور حقوق شـهروندی، عنوان کرد: «پس از گزارش صدروزه از حقوق شـهروندی، دوهزار نظر مردمی و بیش از ۲۰۰ مقاله علمی- پژوهشـی درباره حقوق شـهروندی دریافت و پیش‌نویس‌هـای مختلفی در رابطه با این منشور مطرح شد. دولت خود را مکلف به رعایت حقوق مردم کرده و تکالیف دولت در برابر مردم بسیار وسـیع و همچنین تبعیت از قانون نیز از سـوی مردم مهم اسـت». امین‌زاده، گفت: «حقوق شهروندی بر همه قوانین برتری دارد و پیشنهاد ما این اسـت که ۱۶۰مرجع ایجاد قانون، همه پیوست‌های حقوق شـهروندی برای قوانین خود داشـته باشند و مشـخص شـود که در این قوانین چگونه حقوق شهروندی مورد اهمیت قرار می‌گیرد. منشور حقوق شـهروندی فعـلا از جنس اسـتراتژی و یک سـند مدیریتی اسـت و با رونمایی این سند درمی‌یابیم که چه‌مقدار از قوانین حقوق شـهروندی مغفول مانده است». دسـتیار رئیس‌جمهور افزود: «هفت کمیته تخصصـی در رابطه با حقوق شـهروندی و حقوق اقتصادی، حقوق اجتماعی و رفاهی، حقوق کیفری، حقوق مدنی و سیاسی، حقوق آموزشی و فرهنگی، حقوق اداری و مسـئولیت مدنی تشکیل شده است که پس از رونمایی، کار خود را شروع می‌کنند».

او با اشـاره به تاریخچه حقوق شهروندی گفت: «فرمان امـام (ره) درخصوص حریـم خصوصی و عمومی، فرمان مقابله با فساد مقام معظم رهبری، قانـون احتـرام بـه آزادی‌هـای مشـروع و حقوق شـهروندی، برنامه چهـارم توسـعه و کمیته‌های صیانت از حقوق شـهروندی تنها بخشی از مواردی اسـت که دولت‌هـا به حقـوق شـهروندی توجه داشـته‌اند. با توجه به حساسـیت موضـوع تدوین منشـور و همچنین تمرکز دولت بر مباحث هسته‌ای و موضوع تورم، تدوین منشـور به کندی پیش رفت و سـه سـال طول کشـید». الهام امیـن‌زاده افزود: «قرار اسـت آموزش حقوق شـهروندی از مهدهای کـودک آغاز و اجرائی شـود و در این زمینه دو واحد مهارت‌های زندگی و رفتار شهروندی نیز در دوره‌های کارشناسـی ارائه می‌شود. در سـفرهای استانی در مدت چهار ماه گذشـته از اسـتان‌ها خواسته شد تا اعلام کنند در کدام یک از حقوق شـهروندی نمونه هسـتند و چه اقداماتی در این راسـتا انجام داده‌اند که در این خصوص اسـتان کردستان منشور حقوق شهروندی زندانیان را تدوین کرده بود، به‌عنوان‌نمونه از حق فضایی که زندانی در آن اسـت تا حق تغذیه، لباس، حق داشـتن وکیـل، بهره‌مندی از دادرسـی عادلانه و حق دفاع در آن مطرح است».

او در رابطـه بـا تعامل قوا بـرای تحقق حقوق شـهروندی گفت: «به قوه مقننه پیشنهاد می‌دهیم تا همـه قوانیـن مجلـس دارای پیوسـت حقوق شهروندی باشند و درخصوص حقوق شهروندی نیز قوه قضائیه در حوزه پیشـگیری، فرهنگی، حقوقی و قضائی اعـلام همکاری داشـته‌اند و البته تعاملات باید جدی‌تر باشد. منشور حقوق شهروندی گفتمانی میان دولت و ملت بوده و سـرمایه عظیمی اسـت که باید بـرای پرداختن به مسـائل اجتماعی به کار گرفته شـود، چراکه تاکنون بیشتر به مسائل سیاسی و اقتصادی پرداخته شـده و لازم اسـت به مباحث اجتماعی بیش از پیش تأکید شود».

سند حقوق شهروندی نمی‌تواند ایجاد مجازات کند

امیـن‌زاده افـزود: «ایجـاد مقرراتی کـه حاوی مجازات باشـد، در اختیار قوه قضائیه اسـت و سند حقـوق شـهروندی نمی‌تواند ایجاد مجـازات کند و ابزار برخورد داشـته باشـد و در متن سـند نیز از عباراتی مثل دولت متعهد اسـت یا هر شهروند حق دارد اسـتفاده شده است». او گفت: «اگر حقوقی در منشـور حقوق شهروندی ذکر شده باشد که قانون و مقرراتی برای آن وجود نداشته باشد، موظف هستم تا زمینـه ایجاد آن را فراهم کنیم. پس از رونمایی از منشور حقوق شهروندی، تهیه لوایح و آیین‌نامه‌هایی که برای اجرای حقوق شـهروندی ضرورت دارد، با هماهنگی سـایر دسـتگاه‌ها انجام می‌شود. دولت تدبیـر و امید حقوق مـردم را امانـت می‌داند و به همیـن جهت مکلف به احقاق حقوق مردم اسـت و این سـند به‌عنوان سـند نهایی بدون عیب نیست و قطعا با گسـترش اجتمـاع و حقوق‌هایی که برای شهروندان هست، قابلیت ارتقا دارد».

قرار است منشور حقوق شهروندی امروز، ازسوی رئیس‌جمهوری رونمایی شود.